

Reilun kaupan e-kirjamarkkinat

Elektroniset julkaisut levisivät ja vakiintuivat tieteellisten kirjastojen käyttöön nopeasti 1990-luvulta lähtien. E-kirjojen polku kirjastoihin on kuitenkin osoittautunut monelta osin pitkällisemmäksi ja mutkallisemmaksi. E-kirjamarkkinat ovat Suomessa kehittyneet hitaasti: kotimainen sisältötarjonta on ollut vähäistä, kiinnostus tablettilaitteisiin on edennyt hitaasti ja palveluiden käytettävyydessä on ollut ongelmia.

Tampereen ammattikorkeakoulun kirjaston tekemässä e-kirjoja ja niiden käyttöehtoja vertailevassa selvityksessä (2009) näkyivät e-kirjojen käyttöönoton ongelmina muun muassa vaihtelevat formaatit, lukulaitteet, käyttöehdot ja hinnoittelupolitiikka. Vaikka viidessä vuodessa kehitys on tästä edennyt, monet perusongelmat odottavat vieläkin ratkaisujaan.

Yhteisten pelisääntöjen löytyminen e-kirjamarkkinoille on näyttänyt pitkäaikaiselta neuvottelulta, jossa kirjastot tarvitsevat erityisesti yhteisiä näkemyksiä ja edunvalvontaa. *IFLA* on osaltaan edistänyt keskustelua esimerkiksi lausunnollaan e-kirjojen lainauksen periaatteista. Periaatteissa korostetaan mm. kohtuullista hinnoittelua ja käyttöehtoja, yhteensopivuutta erilaisille laitteille, integroitavuutta kirjastojen sovelluksiin, käyttäjien yksityisyydensuojaa ja pitkäaikaissäilytyksen mahdollisuutta.

Lisensoinnin solmuja suomalaisille kirjastoille on lähdetty avaamaan esimerkiksi *Next Media* -hankkeessa, jossa osana laajempaa mediahanketta arvioidaan e-kirjojen lisensointia ja hankinnan ja ylläpidon toimintamalleja. Mukana hankkeessa on 19 toimijaa, joiden joukossa on median, yliopistojen edustajia – kirjastoalan edustajina yleisiä kirjastoja ja *Kansalliskirjasto*. Vaikka hanke on painottunut yleisten kirjastojen e-kirjahankintoihin, voi olla hyödyllistä seurata, miten yhteisten toimintamallien kehittäminen etenee.

Kansainvälisesti katsoen lähtökohdat e-kirjojen saatavuudessa ja käyttöehdoissa eivät vielä ole vakiintuneet. Viimeisimmässä *IFLA*:n konferenssissa esitellyt e-kirjamarkkinoiden näkymät olivat edelleen monelta osalta ongelmalliset niin laajan aineistotarjonnan maissa, kuten USA:ssa, kuin myös marginaalisemmillä markkina-alueilla. Vaikka e-kirjojen markkinat ovat laajentuneet, kirjastojen ääni ei ole kuulunut edes USA:ssa kustantajien korviin kirjastoille sopivien bisnesmallien kehittämiseksi ja amerikkalaiset kirjastot edustavat vain 5 % e-kirjojen ostajina. Toi-

senlaisissa kehitysvaiheissa ollaan vielä Etelä-Amerikassa ja Afrikassa, jossa ongelmina ovat edelleen esimerkiksi kielikysymykset ja alueellisen sisältötarjonnan vähäisyys.

E-kirjamarkkinoiden rinnalla on edennyt myös *Google Books* –hanke, joka hiljattain sai tuomioistuimen päätöksellä vahvistuksen toimintamalliinsa. Käyttäjille päin Google Books näyttää ilman muuta erinomaiselta tarjoukselta. Merkittävä osa julkaisusta on selattavissa ja luettavissa. Opiskelijoiden ja tutkijoiden kannalta tieto voi toisinaan riittää sellaisenaan käyttötärpeeseen, mutta se ainakin riittää arvioimaan sen, kannattaako julkaisu hankkia.

IFLA on ottanut Google Books -päätökseen kannan, jossa on kirjastojen kannalta kiinnostavia painotuksia. IFLA:n mukaan palvelu on todella hyödyllinen kirjastoille ja kirjaston käyttäjille tehostamalla julkaisujen haettavuutta ja antamalla mahdollisuuden tutustua julkaisuihin ja arvioida niitä. Tekijänoikeudellinen ratkaisu pätee kuitenkin vain USA:ssa, ja vastaavan kaltaiset hankkeet ovat edelleenkin mahdottomia muualla. Ongelmallista on myös se, että verkkoympäristön hallitseva kaupallinen toimija on palvelun taustalla. Pitkällä tähtäimellä nykyisellään ilmaiseksi tarjottavat palvelut voivat muuttua maksullisiksi, niiden käyttöehdot voivat muuttua käyttäjille epäedullisiksi tai palvelun tarjoaja voi myös käydä säatelemään tietoon pääsyä uusin tavoin. E-kirjojen moninaiset bisnesmallit ja Google Booksin yksiin käsiin keskittyvä tieto antavat edelleenkin aihetta miettiä, millainen olisi reilu kauppa e-kirjamarkkinoilla.

- Päivikki Karhula

Lähteet

Ahonen, Sinikka & Kivelä, Seija (2009), E-kirjat TAMK:in kirjastossa <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/B/31-E-kirjat-TAMKin-kirjastossa.pdf>

Nurmi, Olli (2013), Analysis of the eBook chain and acquisition process – Metatiedot kotimaisten sähkökirjojen Kirjastolisensoinnissa. Next Media –hankkeen julkaisu, WP 1 LIBRARY LICENSING 1.3.7.2 http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2013/D1.3.7.2_Ereading_Analysis%20of%20the%20eBook%20chain%20and%20acquisition%20process.pdf

IFLA Principles for Library eLending
<http://www.ifla.org/node/7418>